

12910.2

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه علوم سیاسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی روابط بین الملل

سیاست خارجی روسیه در قبال اتحادیه اروپا در دوران پوتین

استاد راهنما:

دکتر سعید وثوقی

استاد مشاور:

دکتر سید جواد امام جمعه زاده

مرکز اسناد و کتابخانه ملی
تاسیس ۱۳۸۸

پژوهشگر:

معصومه زارعی هدک

۱۳۸۸/۱۰/۲۷

مهر ماه ۱۳۸۸

۱۲۹۸۰۷

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

دانشگاه اصفهان

دانشکده علوم اداری و اقتصاد

گروه علوم سیاسی

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی روابط بین الملل خانم معصومه
زارعی هدی تحت عنوان:

سیاست خارجی روسیه در قبال اتحادیه اروپا در دوران پوتین

در تاریخ ۱۳۸۸/۷/۲۸ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه عالی به تصویب نهایی رسید.

۱- استاد راهنمای پایان نامه دکتر سعید وثوقی با مرتبه ی علمی استادیار امضا

۲- استاد مشاور پایان نامه دکتر سید جواد امام جمعه زاده با مرتبه ی علمی استادیار امضا

۳- استاد داور داخل گروه دکتر عنایت الله یزدانی با مرتبه ی علمی استادیار امضا

۴- استاد داور خارج از گروه دکتر مرتضی دهقان نژاد با مرتبه ی علمی دانشیار امضا

امضای مدیر گروه

تشکر:

حمد و سپاس خدایی را که اول همه آثار هستی اوست و قبل از او اولی نبوده و آخر است، بی آنکه پس از او آخری باشد. دست قدرتش آفریدگان را ایجاد کرد و آنان را براساس اراده خویش راهی نمود و در مسیر محبت و عشق به خود برانگیخت.

اینک قدردانی و سپاس دارم از اساتید فرهیخته و گرانقدر **جناب آقای دکتر سعید وثوقی استاد راهنما و جناب آقای دکتر سید جواد امام جمعه زاده استاد مشاور** که با حوصله و تواضع فراوان هدایت گر، راهنما و مشاور من در انجام این پژوهش بودند. همچنین از تمامی اساتید گروه علوم سیاسی و تمامی کسانی که مرا در انجام این پژوهش یاری نمودند کمال تقدیر و تشکر را دارم.

تقدیم به :

مادرم

سرمایه عاطفی وجودم

و

پدرم

پشتوانه ی همیشگی زندگی ام

و

برادرانم

که همواره در کلیه مراحل زندگی دست یاریشان پشتیبان محکمی برایم بوده است

چکیده:

سیاست خارجی می تواند دارای مؤلفه های گوناگونی باشد بسته به این که یک کشور در چه شرایطی و یا بر اساس چه ضروریاتی دست به تدوین سیاست خارجی می زند مؤلفه های تشکیل دهنده تصمیم گیری در سیاست خارجی با توجه به اولویت ها دچار تغییراتی می گردد. روسیه در تدوین سیاست خارجی خود با اتحادیه اروپا به مؤلفه های اقتصاد بی شتر توجه می کند و با توجه به این که توسعه اقتصادی در این راستا برای روسیه مهم است، بستر کلی سیاست خارجی روسیه بر گسترش روابط اقتصادی خود با اتحادیه اروپا برای داشتن فرصت دوباره ای به عنوان یک قدرت بزرگ بسیار مهم و حائز اهمیت است. تلاش پوتین در جهت همگرایی با اروپا برای رسیدن به اهداف اقتصادی است. پوتین فکر می کند توازن با اروپا می تواند توازن سیاست خارجی روسیه را در قبال آمریکا افزایش دهد. در واقع پوتین از ژئوپلیتیکی کردن سیاست خارجی استفاده می کند تا پیروزی های اقتصادی را به سرمایه سیاسی و استراتژیک تبدیل کند. وابستگی اروپا به مسکو در رابطه با انرژی باعث شده که مسکو به اروپا به شکل جدیدی نگاه کند و انرژی را وسیله ای برای نزدیکی بیشتر با اروپا جهت ایجاد فضای توازن قوا و تصور کردن یک دنیای چند قطبی قرار داده، چرا که اروپا نیز به منابع انرژی روسیه نیازمند است. سوال اصلی که در این پژوهش می توان مطرح کرد این که روابط روسیه با کشورهای اروپایی با چه فرصتها و چالشهایی روبرو است؟ در این راستا در این پژوهش یک فرضیه اصلی و دو فرضیه فرعی مطرح شده است. فرضیه اصلی ما این است که روابط نزدیک روسیه با اروپا در ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و فرهنگی می تواند به روسیه کمک کند تا تأثیر گذاری بیشتری به عنوان یک بازیگر قدرتمند در ساختار نظام بین الملل ایفا کند. فرضیه های فرعی که در این پژوهش دنبال می شوند نیز عبارتند از: ۱- سیاست خارجی روسیه در قبال اروپا دارای وجوه اقتصادی و سیاسی است که نزدیکی روسیه به اروپا در ارتقاء قدرت روسیه در سطح جهانی می تواند مؤثر باشد. ۲- سیاست خارجی روسیه در مقابل اروپا با فرصتها و چالشهایی روبه رو است. همین فرضیه ها چراغ راهنمای پژوهش ما در این پژوهش بوده و در فصلهای مختلف با ذکر موارد فرصت و چالش دنبال می شوند.

کلمات کلیدی: سیاست خارجی، هویت، هویت ملی، امنیت ملی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱-۱- شرح و بیان مساله پژوهشی ۱
- ۲-۱- کلید واژه ها ۴
- ۳-۱- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق ۶
- ۴-۱- اهداف تحقیق ۷
- ۵-۱- اهمیت و ارزش تحقیق ۷
- ۶-۱- کاربرد نتایج تحقیق ۷
- ۷-۱- فرضیه ها (در صورت لزوم) یا سوالهای تحقیق ۷
- ۸-۱- روش تحقیق ۷
- ۹-۱- ابزار گردآوری داده ها ۸
- ۱۰-۱- ابزار تجزیه و تحلیل ۸
- ۱۱-۱- محدودیت های پژوهش ۸
- ۱۲-۱- سازماندهی پژوهش ۹

فصل دوم: بنیان های تئوریک و مفهومی پژوهش

مقدمه

- ۱-۲- امنیت ۱۱
- ۱-۱-۲- ویژگی های امنیت ۱۲
- ۲-۱-۲- تمهیدات امنیت ۱۳
- ۳-۱-۲- رویکردهای امنیتی ۱۵
- ۱-۳-۱-۲- رویکردهای سنتی ۱۵
- ۲-۳-۲-۲- رویکردهای مدرن ۱۶
- ۱-۲-۳-۱-۲- پوزیتویسم ۱۶
- ۲-۲-۳-۱-۲- فراپوزیتویسم ۱۷
- ۴-۱-۲- امنیت ملی ۱۸
- ۵-۱-۲- ابعاد امنیت ملی ۱۹

۱۹ بعد نظامی ۱-۵-۱-۲
۲۰ بعد سیاسی ۲-۵-۱-۲
۲۰ بعد اقتصادی ۳-۵-۱-۲
۲۱ بعد فرهنگی ۴-۵-۱-۲
۲۲ بعد زیست محیطی ۵-۵-۱-۲
۲۲ نظریات روابط بین الملل و جایگاه هویت در هر یک از این نظریات ۲-۲
۲۲ نظریه خردگرا ۱-۲-۲
۲۳ جایگاه هویت در نظریه های خردگرا ۱-۱-۲-۲
۲۵ نظریه تأسیسی ۲-۲-۲
۲۵ جایگاه هویت در نظریه های تأسیسی ۱-۲-۲-۲
۲۶ نظریه سازه انگاری ۳-۲-۲
۲۷ محورهای تفکر سازه انگاری ۱-۳-۲-۲
۲۷ ساختار- کارگزار ۱-۱-۳-۲-۲
۲۸ قدرت عمل ۲-۱-۳-۲-۲
۲۸ آنارشی ۳-۱-۳-۲-۲
۲۹ هویت ۴-۱-۳-۲-۲
۲۹ جایگاه هویت در نظریه سازه انگاری ۲-۳-۲-۲
۳۱ هویت روسی ۳-۲
۳۱ شکل گیری و تحول هویت روسی ۱-۳-۲
۳۱ مسأله هویت ملی در روسیه جدید ۲-۳-۲
۳۲ هویت ملی و سیاست خارجی روسیه ۴-۳-۲
۳۳ نظریه سازه انگاری در سیاست خارجی روسیه ۴-۲
۳۵ نتیجه گیری

فصل سوم: نقش نهاد های تصمیم گیری سیاست خارجی روسیه در قبال اتحادیه اروپا

مقدمه

۳۷ بخش اول: سیاست خارجی فدراسیون روسیه ۱-۳
۳۸ مفاهیم و ابعاد سیاست خارجی فدراسیون روسیه ۱-۱-۳

۳۹	۲-۱-۳- ویژگیها و جهات سیاست خارجی فدراسیون روسیه
۴۰	۳-۱-۳- مکاتب فکری تأثیرگذار بر جهت گیری سیاست خارجی فدراسیون روسیه
۴۰	۱-۳-۱-۳- یوروآتلانتیست ها
۴۲	۲-۳-۱-۳- یورو آسیانیسم
۴۳	۳-۳-۱-۳- اوراسیایی های ملی گرایی افراطی
۴۴	۴-۱-۳- اسناد دولتی معرف رهیافت های سیاست خارجی فدراسیون روسیه
۴۴	۳-۳-۱-۳- سند مفهوم سیاست خارجی ۱۹۹۳
۴۵	۲-۴-۱-۳- سند مفهوم امنیت ملی ۱۹۹۷
۴۵	۳-۴-۱-۳- سند مفهوم سیاست خارجی ۲۰۰۰
۴۶	۵-۱-۳- نهادهای دخیل در فرایند سیاست گذاری خارجی روسیه
۴۶	۱-۵-۱-۳- متغیرهای نهادی
۴۷	۱-۱-۵-۱-۳- وزارت خارجه
۴۸	۲-۱-۵-۱-۳- شورای امنیت
۵۰	۳-۱-۵-۱-۳- نهاد ریاست جمهوری
۵۰	۴-۱-۵-۱-۳- ادارات امنیتی
۵۲	۲-۵-۱-۳- نهادهای تقنینی
۵۲	۱-۲-۵-۱-۳- دوما
۵۲	۲-۲-۵-۱-۳- شورای فدراسیون روسیه
۵۴	۶-۱-۳- عمل گرایی پوتین و فرایند شکل گیری سیاست خارجی
۵۵	۱-۶-۱-۳- اقدام پوتین در عرصه سیاست خارجی
۵۶	۲-۶-۱-۳- روسیه و ساختار نظام بین الملل
۵۸	۱-۲-۶-۱-۳- راهبرد قدرت بزرگ مدرن هتجارمند
۵۹	۲-۲-۶-۱-۳- تأکید بر چند جانبه گرایی، به جای نظام نظام چند قطبی
۶۰	۳-۲-۶-۱-۳- عدم تقابل گرایی و توجه به فضای وابستگی متقابل
۶۱	۲-۳- بخش دوم: روسیه و اتحادیه اروپا(فرصتهای مشترک)
۶۱	۱-۲-۳- روابط روسیه و اتحادیه اروپا
۶۳	۱-۲-۳- استراتژی مشترک

۲-۱-۲-۳- استراتژی میان مدت برای توسعه روابط روسیه و اتحادیه اروپا (۲۰۰۰-۲۰۲۱).....	۶۴
۲-۲-۳- موافقتنامه همکاری و مشارکت میان روسیه و اتحادیه اروپایی	۶۶
۳-۲-۳- اهداف اتحادیه اروپایی در راستای همکاری با روسیه	۶۶
۴-۲-۳- مزایای همکاری اقتصادی و تجاری میان روسیه-اتحادیه اروپایی	۶۹
نتیجه گیری	۷۶

فصل چهارم: روسیه و اتحادیه اروپایی: استراتژی متقابل انرژی

مقدمه

۱-۴- ذخایر نفت و گاز روسیه و اروپا و منطقه آسیای مرکزی	۷۸
۱-۱-۴- ذخایر غنی نفت و گاز روسیه	۷۸
۲-۱-۴- ذخایر نفت و گاز دریای شمال	۷۹
۳-۱-۴- ذخایر موجود نفت و گاز حوزه خزر	۷۹
۱-۳-۱-۴- قزاقستان	۸۰
۴-۳-۱-۴- ترکمنستان	۸۱
۳-۳-۱-۴- جمهوری آذربایجان	۸۱
۲-۳-۱-۴- ازبکستان	۸۲
۲-۴- رشد مصرف انرژی اروپا	۸۴
۱-۲-۴- اتحادیه اروپا و انرژی نفت و گاز	۸۴
۲-۲-۴- وابستگی اروپا به گاز روسیه	۸۶
۳-۲-۴- وابستگی به گاز روسیه و امنیت انرژی اتحادیه اروپا	۸۷
۳-۴- منابع تامین انرژی اروپا	۸۸
۱-۳-۴- روسیه کانون اعتدال انرژی	۸۸
۲-۳-۴- جایگاه ایران در تامین گاز اروپا: ایران ابرقدرت انرژی	۹۲
۴-۴- سیاست های انرژی روسیه	۹۴
۱-۴-۴- استراتژی انرژی روسیه	۹۴
۱-۱-۴-۴- درگیر کردن تقاضا	۹۵
۲-۱-۴-۴- درگیر کردن عرضه	۹۵
۳-۱-۴-۴- استراتژی خطوط لوله	۹۶

۹۶ ۴-۱-۴-۴ خنثی کردن رقابت
۹۷ ۵-۱-۴-۴ همگرایی در سطح خارجی
۹۸ ۶-۱-۴-۴ همگرایی در سطح داخلی
۹۸ ۷-۱-۴-۴ استفاده از انرژی به عنوان یک ابزار سیاسی
۹۹ ۸-۱-۴-۴ اوپک گازی
۱۰۱ ۲-۴-۴ روسیه: انرژی ابزار کارآمد سیاست خارجی روسی
۱۰۲ ۳-۴-۴ سیاست انرژی روسیه در قبال اتحادیه اروپا
۱۰۴ ۱-۳-۴-۴ افزایش کنترل بر شرکت‌های انرژی نفت و گاز روسیه
۱۰۶ ۴-۴-۴ سیاست‌های اروپایی انرژی
۱۰۷ ۵-۴-۴ ابزارهای سیاست انرژی اروپایی
۱۰۷ ۱-۵-۴-۴ تکثیربخشی به واردات گاز
۱۰۸ ۲-۵-۴-۴ نهادی ساختن روابط انرژی
۱۰۹ ۳-۵-۴-۴ تنوع بخشیدن سبد انرژی
۱۰۹ ۵-۴ خطوط انتقال انرژی
۱۱۰ ۱-۵-۴ سیستم خط لوله بالتیک
۱۱۲ ۲-۵-۴ خط لوله گاز شمالی
۱۱۶ ۳-۵-۴ خط لوله ناپاکو
۱۱۸ ۱-۳-۵-۴ ناپاکو و منابع در دسترس
۱۱۹ ۲-۲-۳-۵-۴ دولت‌های ترانزیت
۱۲۰ ۲-۲-۳-۵ منابع مالی ناکافی
۱۲۱ نتیجه گیری

فصل پنجم: چالش‌های روسیه در قبال اتحادیه اروپا

مقدمه

۱۲۳ ۱-۵ چالش‌های هویتی
۱۲۵ ۲-۵ چالش‌های سیاسی
۱۲۵ ۱-۲-۵ یکجانبه گرایی آمریکا
۱۲۸ ۱-۱-۲-۵ معاهده موشک‌های بالستیک

۱۳۱ ۲-۲-۵- انقلاب های رنگین و تأثیر آن بر امنیت روسیه
۱۳۱ ۱-۲-۲-۵- انقلاب رنگین اوکراین
۱۳۳ ۲-۲-۲-۵- انقلاب مخملی گرجستان
۱۳۵ ۴-۲-۵- بحرانهای منطقه ای
۱۳۵ ۱-۴-۲-۵- بحران کوزوو
۱۳۹ ۲-۴-۲-۵- بحران اوستیای جنوبی
۱۴۱ ۳-۵- چالش های امنیتی
۱۴۱ ۱-۳-۵- طرح سامانه دفاع موشکی
۱۴۲ ۱-۱-۳-۵- واکنش روسیه در برابر استقرار سپر دفاع موشکی آمریکا
۱۴۶ ۲-۳-۵- ناتو
۱۴۶ ۱-۲-۳-۵- سیاست گسترش به شرق ناتو
۱۴۷ ۲-۲-۳-۵- چرایی گسترش
۱۵۲ ۲-۲-۳-۵- عضویت در ناتو
۱۵۶ ۳-۳-۵- گسترش شرقی اتحادیه اروپا
۱۵۷ ۱-۳-۳-۵- چالشهای گسترش شرقی اتحادیه اروپایی در ارتباط با روسیه
۱۶۰ ۴-۵- چالشهای اقتصادی
۱۶۰ ۱-۴-۵- سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۶۶ ۲-۵-۵- وابستگی به واردات اتحادیه اروپا
۱۷۰ نتیجه گیری
۱۷۱ نتیجه گیری
۱۷۴ منابع و مأخذ

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۷۱.....	شکل (۱-۳): میزان صادرات روسیه به اتحادیه اروپا.....
۷۲.....	شکل (۲-۳): میزان واردات روسیه از اتحادیه اروپا.....
۷۴.....	شکل (۳-۳): میزان صادرات کشورهای اتحادیه اروپا به روسیه در سال ۲۰۰۷.....
۷۵.....	شکل (۴-۳): میزان واردات اتحادیه اروپا از روسیه در سال ۲۰۰۷.....
۸۳.....	شکل (۱-۴): میزان ذخایر گازی کشورهای آسیای مرکزی تا سال ۲۰۰۶.....
۸۳.....	شکل (۲-۴): میزان تولید و مصرف گازی کشورهای آسیای مرکزی تا سال ۲۰۰۶.....
۱۱۱.....	شکل (۳-۴): سیستم خط لوله بالتیک.....
۱۱۴.....	شکل (۴-۴): سیستم خط لوله گاز شمالی.....
۱۱۵.....	شکل (۵-۴): سیستم خط لوله دروژبا.....
۱۱۷.....	شکل (۶-۴): سیستم خط لوله ناباکو.....
۱۱۸.....	شکل (۷-۴): سیستم خط لوله ناباکو.....
۱۶۵.....	شکل (۱-۵): جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی به روسیه طی سالهای ۲۰۰۰-۲۰۰۷.....

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۷۳.....	جدول (۱-۳): عمده ترین شرکای تجاری روسیه و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۷.....
۸۵.....	جدول (۱-۴): مصرف انرژی در اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۵.....
۹۱.....	جدول (۲-۴): وابستگی کشورهای اتحادیه اروپا به گاز طبیعی روسیه در سال ۲۰۰۴.....
۹۲.....	جدول (۳-۴): وابستگی کشورهای اتحادیه اروپا به گاز طبیعی روسیه در سال ۲۰۰۴.....
۹۶.....	جدول (۳-۴): وابستگی کشورهای اتحادیه اروپا به گاز طبیعی روسیه در سال ۲۰۰۴.....
۱۶۹.....	جدول (۱-۵): سرمایه گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد روسیه طی سالهای ۲۰۰۰-۲۰۰۵.....
۱۷۰.....	جدول (۲-۵): عوامل توزیع سرمایه گذاری خارجی در روسیه.....
۱۷۱.....	جدول (۳-۵): ساختار صادرات روسیه ۲۰۰۰-۲۰۰۵.....
۱۶۵.....	جدول (۴-۵): تجارت خارجی روسیه قبل و بعد از گسترش اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۴.....
۱۶۹.....	جدول (۵-۵): روند تجاری منطقه کالینگراد به میلیون دلار ایالات متحده.....

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- شرح و بیان مساله پژوهشی

خط راهبردی سیاست خارجی شوروی به وسیله خصلت روابط بین اتحاد شوروی و ایالات متحده و رقابت جهانی آنها تعیین می شد. به عبارت دیگر روسیه مانند سابق به جهان اگر نه با چشم آمریکایی ها، حتما با چشم کارشناسان آمریکایی امور سیاسی می نگریست. بنابراین رقابت بین روسیه و آمریکا در آینده اجتناب ناپذیر خواهد بود. این رقابت شامل حال کشورهای حاشیه غربی اوراسیا نیز خواهد شد. با وجود خطراتی که نتیجه نفوذ عامل آمریکایی در روندهای سیاسی اروپا و حاشیه غربی اوراسیا می باشد. در حال حاضر روسیه نمی تواند بدون همکاری با ایالات متحده وارد ساختارهای سیاسی و اقتصادی اروپا شود (زادوخین، ۱۳۸۴). سیاست خارجی می تواند دارای مؤلفه های گوناگونی باشد بسته به این که یک کشور در چه شرایطی و یا بر اساس چه ضروریاتی دست به تدوین سیاست خارجی می زند مؤلفه های تشکیل دهنده تصمیم گیری در سیاست خارجی با توجه به اولویت ها دچار تغییراتی می گردد. روسیه در تدوین سیاست خارجی خود با اتحادیه اروپا به مؤلفه های اقتصادی بیشتر توجه می کند زیرا در مجموع سیاست خارجی روسیه با هدف بدست آوردن موقعیت جهانی تدوین شده

است و با توجه به این که توسعه اقتصادی در این راستا برای روسیه مهم است، بستر کلی سیاست خارجی روسیه بر گسترش روابط اقتصادی خود با اتحادیه اروپا برای داشتن فرصت دوباره ای به عنوان یک قدرت بزرگ بسیار مهم و حائز اهمیت است.

بر همین اساس در سیاست های کلی روسیه در قبال اتحادیه اروپا سیاست خارجی روسیه در جهتی حرکت می کند که بتواند بسترهای توسعه مناسباتی با اتحادیه اروپا را مخصوصا در حوزه اقتصادی گسترش دهد. بنابراین بعد از جنگ سرد توازن بین استراتژی نظامی و اولویت های اقتصادی به سمت یک رویکرد اقتصادی همراه با بازار تغییر پیدا کرده است. اگر چه که قدرتهای بزرگ به صرف هزینه های زیادی بر روی مسائل دفاعی خود اختصاص داده اند. اما بنیان قدرت در دنیای کنونی اقتصادی است. روسیه برای مدتهای طولانی اولویت های سیاست خارجی اش بیشتر در حوزه امنیتی و ژئوپلیتیکی مطرح بوده است. اگر چه که در زمان گورباچف و یلتسین کرملین اعلام کرد که از این به بعد درصدد توسعه ثروت ملت و رفاه زندگی بهتر شهروندان خودش است اما به نظر می رسد که در ابتدای امر این موضوع امری صوری بود. در طول دهه ۹۰ دولت یلتسین همچنان صحبت از توازن قوا و بازی حاصل جمع صفر می کرد و یک عدم توافق با غرب بر سر توسعه ناتو، موشکهای دفاع استراتژیک آمریکایی و قضایای کوزوو در تفکرات ژئوپلیتسیتهای روسی جای داشت. اما سیاستهای که توسط پوتین در ابتدای سال ۲۰۰۰ اتخاذ شد بیشتر جنبه اقتصادی داشت اگر چه دستاوردهای اقتصادی خارجی این دوران زیاد نبود. اما عضویت در «جی ۷» که بعد تبدیل به «جی ۸» شد. کلوب پاریس، اپک، نشان داد که روسیه درصدد مشارکت در اقتصاد جهانی شده است. ایده استفاده از سیاست خارجی برای هموار کردن زمینه جهت محقق ساختن اهداف داخلی برمی گردد به دهه ۱۹۸۰ زمان گورباچف که این ایده در زمان پوتین دوباره به شدت مطرح می گردد و روسیه در فکرایجاد یک رویکرد اقتصاد بازار آزاد است. و در همین شرایط است که سیاست خارجی روسیه با جهت گیری های اقتصادی تر نسبت به اتحادیه اروپا سعی در توسعه اقتصادی با اروپا، درگیر شدن در مسائل بین المللی و بدست آوردن موقعیت برتری در عرصه جهانی است. بنابراین روسیه سعی می کند با گسترش زمینه های همکاری در حوزه های اقتصادی سیاسی به این اهداف دست پیدا کند که با چه فرصتها و چالشهایی روبرو است. تلاش پوتین در جهت همگرایی با اروپا برای رسیدن به اهداف اقتصادی است. پوتین فکر می کند توازن با اروپا می تواند توازن سیاست خارجی روسیه را در قبال آمریکا افزایش دهد. بنابراین اهداف ژئوپلیتیکی با رنگ و لعاب ژئواکونومیک برای پوتین مطرح می باشد. از نظر پوتین بین توانایی اقتصادی و اهداف استراتژیک رابطه ای تنگاتنگ وجود دارد (Gower, 2008: 161-167). توجه پوتین به موضوع انرژی و موقعیت محوری در این زمینه پیچیدگیهایی را برای سیاست خارجی روسیه به همراه آورده است. وابستگی اروپا

به مسکو در رابطه با انرژی مخصوصا گاز و دیگر منابع مثل تقویت برق باعث شده که مسکو به اروپا به شکل جدیدی نگاه کند و انرژی را وسیله ای برای نزدیکی بیشتر به اروپا جهت ایجاد فضای توازن قوا و تصور کردن یک دنیای چند قطبی قرار داده چرا که اروپا نیز به منابع انرژی روسیه نیازمند است. البته این همکاریها به اقتصاد محدود نمی شود بلکه ابعاد امنیتی، سیاسی و تمدنی را هم در بردارد. همکاری در زمینه انرژی با اروپا می تواند موجب روابط بهتر روسیه- ناتو و روسیه اروپا شود و به دیگر جنبه های مبارزه مسکو برای همگرایی تبدیل شود. در واقع پوتین از ژئوپلیتیکی کردن سیاست خارجی استفاده می کند تا پیروزی های اقتصادی را به سرمایه سیاسی و استراتژیک تبدیل کند. البته بحث ارزش های مشترک با اروپا با مطرح کردن بحث انرژی را حتر قابلیت طرح می یا بد. اجلاس سران اروپا- مسکو در ۲۰۰۵ در مسکو نقشه راهی را پذیرفت که در بلند مدت فضای مشترک اقتصادی، آزادی، عدالت و تحصیل و فرهنگ را بوجود می آورد. بحث رقابت اروپا و روسیه در CIS¹ موضوعی است که روسیه به شدت خواستار توافقات استراتژیک با EU² است (Flemley, 2008: 190-197). بنابراین برای میان مدت ۲ گزینه برای روابط روسیه و EU وجود دارد. اول شکلی از روابط استراتژیک بین روسیه و EU که می تواند ورود به اتحادیه اروپا را برای روسیه تسریع کند. دوم شکلی از همکاری نسبی دو مرکز قدرت مستقل که همگرایی رسمی نداشته باشند اما می توانند همگرایی در تدوین قوانین دو طرف را داشته باشند. در هر صورت همگرایی اروپا با روسیه می تواند گزینه های اروپا را برای توازن قوا در صحنه جهانی افزایش دهد و منافع اقتصادی بیشتری را برای EU فراهم آورد. همچنین می تواند تنوع منابع تامین انرژی را برای اروپا فراهم سازد (Hadfield, 2008: 230-235). در سطح منطقه ای روسیه در ابتدای امر از صحنه اروپای غربی و آسیا در رابطه با همگرایی اقتصادی کنار گذاشته شد. اما روسیه به سرعت به این سمت کشیده شد که در جهت یک مشارکت استراتژیک با اتحادیه اروپا و همچنین مشارکت در اپک بر آید. بنابراین روسیه در دوران پوتین با توجه به عمده کردن مؤلفه های اقتصادی در سازماندهی سیاست خارجی خود اولویت را به اهداف اقتصادی سیاست خارجی اختصاص داد. در همین دوران است که به موافقت نامه همکاری و عضویت در اروپا می پیوندند، در این رابطه اروپا نیز در جهت ایجاد همکاری استراتژیک با روسیه است و سولانا می گوید «مهم ترین مسئله برای اروپا در قرن ۲۱ مشارکت استراتژیک با روسیه و وارد کردن روسیه در فضای اروپا است (Io, 2003: 56-57). اروپا در صدد بوجود آوردن منطقه تجارت آزاد با روسیه به شکل واقعی تری است و روسیه هم مایل به طرفداری اروپا در عضو شدن روسیه در سازمان تجارت جهانی است. در زمینه مشارکت استراتژیک بین روسیه و اروپا ۴

¹ .Commonwealth of Independent States

² .European Union

زمینه ذکر شده است که عبارتند از تحکیم دموکراسی، حاکمیت قانون و نهادهای مدنی، همگرایی روسیه به فضای اقتصادی و اجتماعی اروپا و تقویت ثبات و امنیت در اروپا و خارج از اروپا در رابطه با تهدیدات قاره اروپا است. این موارد در مفاد کمیسیون اروپا که در سال ۱۹۹۹ منتشر شده ذکر گردید (Io, 2003: 56-57). در این بین روسیه قطعاً با مشکلاتی نیز روبرو خواهد بود و همچنین فرصت‌هایی را در پیش روی خود دارد. بنابراین در این پایان‌نامه ما به دنبال بررسی روابط روسیه با کشورهای اروپایی هستیم که با چه فرصت‌ها و چالش‌هایی روبرو است و همچنین چرایی این روابط را با کدو کاوی در سیاست خارجی روسیه در زمان پوتین بررسی خواهیم کرد.

فرضیه اصلی این است که روابط نزدیک روسیه با اروپا در ابعاد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی و فرهنگی می‌تواند به روسیه کمک کند تا تأثیر گذاری بیشتری به عنوان یک بازیگر قدرتمند در ساختار نظام بین‌الملل ایفا کند. چارچوب تئوریک در این پژوهش هویت و امنیت ملی می‌باشد. هویت و امنیت دو سطح دارای تأثیر متقابل هستند که جهات و گرایش‌های سیاست خارجی روسیه را تعیین نموده و می‌نمایند (زادوخین، ۱۳۸۴: ۲۷). روسیه از جهت جغرافیایی در فضای اوراسیا قرار گرفته است. به تناسب، گرایش ملی جامعه روس دارای سمبلیایی است که در روند رشد تاریخی روسیه در فضای مذکور (اوراسیا) شکل گرفته‌اند. بنابراین روسیه مجبورند بین هویت و امنیت ملی ارتباط برقرار کنند (گریس، ۱۹۷۳: ۴۴). به عبارتی هدف اصلی در امنیت ملی فراهم آوردن امکانات، مقررات و شرایطی است که بتوان به خوبی از منافع حیاتی کشور حراست نمود. (روحانی، ۱۳۸۵: ۱۷).

۱-۲- کلید واژه‌ها

۱-۲-۱- سیاست خارجی (**Foreign policy**): سیاست خارجی عبارت‌است از یک استراتژی یا یک رشته اعمال از پیش طرح ریزی شده توسط تصمیم‌گیرندگان حکومتی که مقصود آن دستیابی به اهدافی معین، در چارچوب منافع ملی و در محیط بین‌المللی است. (پلینو و آلتون، ۱۳۷۹: ۱۰-۶). به طور خلاصه سیاست خارجی شامل تعیین و اجرای یک سلسله اهداف و منافع ملی است که در صحنه بین‌المللی از سوی دولت‌ها انجام می‌پذیرد.

۱-۲-۲- هویت (**Identity**): کوشش فرد به منظور تحقق یکتایی خویش است در شرایطی که در حال شکل دادن به رفتار خویش است. بدینسان بین اندیشه‌هایی که در جهت تداوم وضع موجود به کار می‌آیند و اندیشه‌های رؤیایی که در دنیای دیگر و متمایز از وضع موجود را در اندیشه متبلور می‌سازد، می‌توان تمایز قائل

شد. که تنها منحصر به طبقات حاکم نیست بلکه هر طبقه مجموعه ای از اندیشه ها، آیین ها، مرامها و آرمانها دارد. (عباس زاده، ۱۳۸۴)

۱-۲-۳- هویت ملی (National identity): عبارت است از فهم ها و انتظارات در مورد خود که خاص نقش است. هویت ها به طور همزمان به گزینش های عقلانی قوام می بخشند و این الگوهای هنجاری سیاست بین الملل اند که به آنها شکل می دهند. از دید سازه انگاران هویت ها منافع را شکل می دهند و منافع نیز سرچشمه رفتارها و اقدامات هستند، از این رو، دولت ها دارای مجموعه ای از منابع بر مدار و متن شرایط اجتماعی نیستند، بلکه منافع خود را در روند تعریف موقعیت ها و نقش هایی که بازی می کنند، تعریف نموده و از میان رفتن یا شکست در آن وضعیت ها، نقش ها را دچار مشکل ساخته و منافع را نامعلوم می سازد. (ونت، ۱۳۸۴: ۳۵)

۱-۲-۴- امنیت ملی (National security): تعریف سستی و محدود از امنیت ملی، بر مطالعه تهدید، استفاده و کنترل نیروی نظامی تأکید می ورزد. (Buzzan, 1991: 4-10) در حال حاضر امنیت ملی شامل تعقیب روانی و مادی ایمنی است و اصولاً جزء مسؤلیت های حکومتی است. تا از تهدیدات مستقیم ناشی از خارج، نسبت به بقای رژیم ها، نظام شهروندی و شیوه زندگی شهروندان و خود. ممانعت به عمل آورد. (ماندل، ۱۳۷۷: ۴۵ و ۵۱).

۱-۳- پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق

نوری (۱۳۸۶)، در مقاله خود تحت عنوان «تحول رویکردها در سیاست خارجی روسیه، عملگرایی روسی» به این موضوع می پردازد که ولادیمیر پوتین همزمان با ارتقای قدرت کشورش در نظام بین الملل همواره به الزامات ناشی از یک سیاست خارجی عملگرایانه معتقد بوده است. وی با قبول جایگاه و توانمندی های دقیق به باز تعریف هویت روسیه در این نظام اهتمام ورزیده است. عملگرایی پوتین در واقع بینی او در پذیرش واقعیت های ناخوشایند ناشی از کاهش منابع روسیه و واکنش مناسب به تحولات بین المللی از طریق انتخاب اهداف و سازوکارهای متناسب با توانمندی های موجود خلاصه می شود. سیاست خارجی عمل گرایانه پوتین، پویا، چند بعدی و حاکی از درک راهبردی اهمیت انعطاف پذیری در سیاست خارجی است.

یاوریان (۱۳۸۴)، در کتاب خود تحولات سیاست خارجی روسیه و مسئله غرب سیاست خارجی روسیه جدید را پس از فروپاشی تا سال ۲۰۰۵ مورد ارزیابی قرار داده است. کتاب شامل مقدمه، پنج بخش و ضمیمه و سند است. فرضیه نویسنده آن است که منشا مشکلات سیاست خارجی روسیه، ناشی از بحران هویت دولت روسیه است. بخش اول کتاب مباحث نظری سیاست خارجی را مورد بررسی قرار داده است. بخش دوم به شکل گیری سیاست